

Eshabil BOZKURT*

ANTOINE BERMAN'IN BİÇİM BOZUCU EĞİLİMLERİ ÇERÇEVESİNDE 91. SONE ÇEVİRİLERİ	TRANSLATIONS OF SONNET 91 WITHIN THE FRAMEWORK OF ANTOINE BERMAN'S DEFORMING TENDENCIES
<p>ÖZET</p> <p>Bu çalışmada William Shakespeare'in 91. Sone'sinin beş çevirisi Antoine Berman'ın biçim bozucu eğilimleri çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada Shakespeare'in sonesi "KM", François Victor Hugo'nun çevirisi "EM-1", Muallim Nâci'nin çevirisi "EM-2", Mehmed Nâdir'in çevirisi "EM-3", Saadet Bozkurt ve Bülent Bozkurt'un çevirisi "EM-4", Talât Sait Halman'ın çevirisi ise "EM-5" olarak gösterilmiştir. 91. Sone EM-1, EM-2 ve EM-3'e düzyazı şeklinde, EM-4 ve EM-5 ise şiir şeklinde aktarılmıştır. EM-1, EM-4 ve EM-5'in İngilizceden, EM-2 ve EM-3'ün ise aradilden çevrildiği saptanmıştır. Berman'ın eğilimlerine ilişkin bilgi verildikten sonra inceleme bölümünde KM ve EM'ler bir tablo halinde sunulmuş ve EM'lerdeki eğilim örnekleri belirlenmiştir. Şiirin düzyazı şeklinde çevrilmesinden dolayı ilk üç EM'de biçimsel eğilimler ve EM'lerin tamamında da anlamsal eğilimler tespit edilmiştir. En az eğilim EM-1'de, en çok eğilim ise EM-2 ve EM-3'te görülmüştür. Bazı eğilimlerle ilgili hiçbir örneğe rastlanmazken en fazla görülen eğilim mantıksallaştırma ve uzatma eğilimleri olmuştur. Çalışmanın sonunda yazınsal çeviride biçim bozucu eğilimlerden kaçınılamayacağı ortaya konmuştur.</p> <p>Anahtar kelimeler: William Shakespeare, 91. Sone, Antoine Berman, biçim bozucu eğilimler</p>	<p>ABSTRACT</p> <p>In this study, five translations of William Shakespeare's Sonnet 91 were examined within the framework of Antoine Berman's deforming tendencies. In the study, Shakespeare's sonnet is labelled as "ST", François Victor Hugo's translation as "TT-1", Muallim Nâci's translation as "TT-2", Mehmed Nâdir's translation as "TT-3", Saadet and Bülent Bozkurt's translation as "TT-4", and Talât Sait Halman's translation as "TT-5". Sonnet 91 was transferred as prose into TT-1, TT-2, and TT-3, and as poetry into TT-4 and TT-5. It was determined that TT-1, TT-4, and TT-5 were translated directly from English, while TT-2 and TT-3 were translated from intermediate language. After providing information about Berman's tendencies, in the analysis section, ST and TTs were presented in a table and examples of tendencies in TTs were identified. Since the poem was translated as prose, formal tendencies were identified in the first three TTs and semantic tendencies were identified in all TTs. The least tendency was seen in TT-1 and the most tendency was seen in TT-2 and TT-3. While no examples were found for some tendencies, the most common tendencies were rationalization and extension. At the end of the study, it was revealed that deforming tendencies cannot be avoided in literary translation.</p> <p>Keywords: William Shakespeare, Sonnet 91, Antoine Berman, deforming tendencies</p>

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul/Türkiye, E-Posta: eshabilbozkurt@gmail.com, / PhD, Independent Researcher, İstanbul/Türkiye, E-Mail: eshabilbozkurt@gmail.com

Giriş

Dünya edebiyatları incelendiğinde her milletin yetiştirdiği ölümsüz isimler olduğu ve onları ölümsüz kılan eserlerinin sadece kendi kültürlerinde değil, tüm dünyada bilindiği görülmektedir. Farklı kültürlerde iz bırakıp onları etkileyen ve İngiliz edebiyatı denildiğinde akla gelen ilk isimlerden biri, William Shakespeare'dir (1564-1616). Bu ünlü yazar ve şairin sonelerinin tamamını Türkçeye çeviren ve yayımlayan çevirmenlerden biri olan Bülent Bozkurt'a (1990) göre ölümünden itibaren İngiliz kültürüne ve dünya tiyatrosuna işlemiş Shakespeare'in adını duymayan bir İngiliz bile onunla düşünmüş, işlediği konuları ve oyunları hakkında "binlerce kitap yazılmıştır ve yazılmaktadır" (s. 2). Sonelerin tamamını Türkçeye çeviren bir diğer çevirmen Halman (1997), sonelerinde şairin iç dünyasının bulunduğunu ve sonelerin "İngilizcenin en ünlü şiir dizisi" olduğunu belirtmiş, İngiliz şair William Wordsworth'un soneler için "Bu anahtarla Shakespeare gönlünün kilidini açmıştır" (s. 11) sözünü alıntıylaarak da bu şiirlerin önemini dile getirmiştir.

İtalyan kültüründe Francesco Petrarca'yla ortaya çıkan sone türü, Shakespeare'in bazı soneleriyle zirveye çıkmış, şair de bundan dolayı adını ölümsüzleştirerek farklı kültürlerde ve çağlarda tanınmış ve okunmuştur. XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa ülkelerinde tanınmasına rağmen Türk kültür ve edebiyat dizgesinde Tanzimat'la birlikte görülen Shakespeare'in oyunları İstanbul'da Türkçeden önce Rum ve Ermeni dillerinde sahnelenmiştir (Enginün, 1979). "İbrahim Alaeddin Bey'in riyaseti altında güzide bir heyet-i ilmiye tarafından vücuda getiril[en]" ve Büyük Adamlar Serisi adıyla 1927'de yayımlanan "*Şekspir*" başlıklı eserde şair için "eserleri önünde asırların diz çöktüğü büyük deha" benzetmesinin yanı sıra "Şekspir'den sonra İngiltere'nin en büyük adamı denilen Karlayl"ın (s. 5b) Shakespeare'le ilgili şu sözleri de alıntılanmıştır:

-İngilizler Hindistan'ı mı, yoksa Şekspir'i mi terk etmek istersiniz?.. Buna tabii, resmi adamlar, resmi cevap verecektir. Fakat biz, şu cevabı vermeye mecburuz: -Hindistan bizim olsun, olmasın, biz Şekspir'siz olamayız. Bir gün herhalde Hindistan elimizden çıkacak fakat Şekspir ebedidir. O, yalnız, yalnız bizimdir. Bizim bir hükümdarımız vardır, onu ne devran, ne parlamento hiç bir şey tahtından edemez. Bu kral, Şekspir'dir... (1927, ss. 15a-b)

Shakespeare'in Türk edebiyatına etkisi ve Osmanlı Türkçesindeki çevirileri üzerine bir kitap yazan İnci Enginün (1971), çalışmasında İngiliz yazarın/şairin eserlerini Türk okur kitlesiyle buluşturan altı çevirmenden bahseder: Mehmed Rifat, Hasan Bedreddin, Hasan Sırrı, Mihran Boyacıyan, Mehmed Nâdir, Muallim Nâci. İlk defa Enginün tarafından Shakespeare çevirmeni olarak ele alınan Nâdir, Türk dünyasında çevirmen kimliğinden ziyade matematikçi ve eğitimci kimliğiyle tanınmıştır. Numûne-i Terakki'nin kurucusu olan Nâdir hakkında madde yazan İhsan Fazlıoğlu (2003), yazısında Nâdir'in Shakespeare ve Molière gibi Batılı yazarlardan çevirileriyle Türk kültürüne katkılarını belirtmiş ve çevirmen kimliğine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla Enginün'ün çalışmalarında Nâdir'in çevirmen kimliğine ilişkin bilgiler vermesi ve Shakespeare'den yaptığı çevirileri incelemesi, edebiyat ve çeviri tarihimiz açısından önemlidir.

Shakespeare'in Türkçedeki sone çevirileri farklı bilim insanları tarafından incelenmiştir. Işın Bengi Öner (2001, akt. Demirkol, 2006), 66. Sone'nin Bozkurt & Bozkurt ve Can Yücel tarafından Türkçeye yapılan iki çevirisini Toury'nin "kabul edilebilirlik" ve "yeterlilik" kavramları açısından; Sündüz Öztürk Kasar & Didem Tuna (2018), 130. Sone'nin altı Fransızca

ve beş Türkçe çevirisini göstergebilimsel açıdan; Mesut Kuleli (2019), 153 ve 154. Sone'nin altı Türkçe çevirisini yapısal ve tematik açıdan; Senem Üstün Kaya (2020), Can Yücel'in 66. Sone çevirisini karşılaştırmalı olarak genel yorumlama ve biçimsel analiz açısından ve Ayşenur İplikçi Özden (2022) 66. Sone'nin üç Türkçe çevirisindeki sözcükleri etimolojik açıdan incelemiştir. Bizim çalışmamızda ise 91. Sone'nin bir Fransızca, iki Osmanlı Türkçesi ve iki Türkiye Türkçesine çevirisi Berman'ın "negative analytic" kavramı bağlamında öne sürdüğü eğilimler çerçevesinde incelenmiştir.

Berman (2021), çeviribilimin görevlerinden birinin her çeviride bulunan biçim bozucu eğilimlerin incelenmesi olduğunu belirtmiş ve bizzat deneyimlediği çevirilerden hareketle çeviriyi temel amacından saptırdığı için "negative analytic" olarak adlandırdığı sisteminde biçim bozucu on iki eğilim öne sürmüştür. "Negative analytic" öncelikle etnosentrik ve hipermetinsel çevirilerle (pastiş, öykünme, uyarılma, serbest yeniden yazım) ilgilenmektedir. Çevirmen, amacı her ne olursa olsun kaçınılmaz bir şekilde güç oyunlarına ve biçim bozucu eğilimlere maruz kalır. Berman'ın (2021) evrensel olan ve aynı sonuca yani "orijinalden daha açık, daha zarif, daha akıcı ve daha saf bir metin üretimi"ne götürdüğünü söylediği eğilimleri şunlardır: rationalization, clarification, expansion, ennoblement and popularization, qualitative improverishment, quantitative improverishment, the destruction of rhythms, the destruction of underlying networks of signification, the destruction of linguistic patternings, the destruction of vernacular Networks or their exoticization, the destruction of expressions and idioms, the effacement of the superimposition of languages. Bu eğilimler bir sonraki bölümde izah edilmiştir.

İnceleme nesnelere belirlemek amacıyla çeviribilim açısından daha önce incelenmemiş olan Osmanlı Türkçesindeki sone çevirileri araştırılmış ve farklı çevirmenler tarafından çevirisi yapılan ortak soneler tespit edilerek 91. Sone'nin incelenmesine karar verilmiştir. Latinize ve Arap harfli versiyonları karşılaştırılan bu çevirilerin kaynak metin olarak kullandığı Fransızca metin ve sonelerin tamamını Türkçeye çeviren iki çevirmenin çevirisi de incelemeye dâhil edilmiştir. "Kuramsal Çerçeve" başlıklı bölümde Berman'ın biçim bozucu eğilimlerine ilişkin bilgi verildikten sonra çalışmanın inceleme kısmında KM ve EM'ler tablolar halinde verilip çevirilerdeki eğilimler tespit edilmiş, sonuç kısmında isetespit edilen bu bulguların değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

Çeviribilimci, filozof ve çevirmen olan Berman (1999, akt. Öztürk Kasar, 2021), çeviri etkinliğinde "biçim bozucu eğilimler*" şeklinde adlandırdığı "çeviriyi asıl hedefinden saptıracak güçler" olduğunu ve bunlarında çevirmeni hâkimiyeti altına alabileceğini söyler. Amaçları farklı da olsa çevirmenlerin metni biçim bozucu eğilimlere uğratabileceğini belirten Berman'ın bahsettiği eğilimler şunlardır:

Rationalization (Mantıksallaştırma): Eğilimlerden birincisi ve en sık karşılaşılanlarından biridir. Daha çok noktalama, cümle yapısı ve düzeniyle ilgilidir. KM'deki noktalama işaretlerinin EM'de değiştirilmesi, KM'deki fiillerin EM'de isim veya tam tersi, isimlerin fiil olarak çevrilmesi, kaynak dile özgü sözdizimsel yapılarınerek dile uygun hale

¹ Bu çalışmada biçim bozucu eğilimlerin Türkçe karşılıkları, Öztürk Kasar'dan (2021) alınmıştır. Eğilimlerin İngilizceleri için bkz. Berman, 2021; Fransızca ve bir başka Türkçe karşılığı için bkz. Yüncü Kurt & Özcan, 2024.

getirilerek ifadelerin ve/veya cümlelerin yerlerinin EM’de değiştirilmesi şeklinde kendini gösteren bir eğilimdir (Berman, 2021).

Clarification (Belirginleştirme): Bu eğilim, yazarların KM’de muğlak biçimde yer verdiği ibarelerin belirginleştirilerek EM’ye aktarılmasını ifade eder. Berman (2021) bu eğilimi açıklarken Amerikalı şair Galway Kinnel’in “Çeviri, orijinalden biraz daha açık olmalıdır” (s. 252) sözünü alıntıyla belirginleştirmenin çeviride bulunmasının doğal olduğunu göstermektedir.

Expansion (Uzatma): EM’lerin KM’lere göre daha uzun olma eğilimidir. Berman’a (2021) göre mantıksallaştırma ve belirginleştirme eğilimlerinin görüldüğü çevirilerde doğal olarak bulunan bu eğilim, açıklamalar ve eklemeler yoluyla metni gereksiz yere uzatır ancak ona bir değer katmaz.

Ennoblement (Yüceltme): KM’deki sözcük ve/veya cümlelerin daha şık, daha zarif bir üslupla EM’ye aktarılmasını ifade eden eğilimdir. Düz yazıda “retorikleştirme” (*rhetorization*) ve şiirde “poetikleştirme” (*poetization*) olarak adlandırılan bu eğilim Berman’a (2021) göre KM’nin yapısına ve retoriğine zarar vermektedir. Bu eğilimin “tersi ve tamamlayıcısı bayağılaştırma/halka indirme eğilimidir” (Öztürk Kasar, 2021). Yüncü Kurt ve Özcan (2024) ise yüceltme eğiliminin okurda rahatsızlık hissi uyandırabilecek ifadelerin çevrilmemesi veya daha güzel ifadelerle çevrilmesi şeklinde açıklanabileceğini belirtmiştir.

Qualitative impoverishment (Nitel yoksullaştırma): Deyişsel, sesbilgisel ve ikonik zenginliklerin ihmal edildiği bu eğilim, KM’deki terim, söz grubu ve cümlelerin EM’de zenginlikten uzak terim, söz veya cümlelerle yer değiştirilmesini ifade eder (Berman, 2021).

Quantitative impoverishment (Nitel yoksullaştırma): Sözlüksel kayıplara işaret eden eğilimdir. Bu eğilimde EM, KM’ye nazaran daha az gösteren içerdiği için bir kayıp söz konusudur. Çevirmen bu kaybı telafi edebilmek için metni genişletir. Sonuçta daha uzun ve daha zayıf bir metin ortaya çıkar (Berman, 2021). Öztürk Kasar (2021) bu eğilimi “bir yazarın değişik tümcelerde üç farklı sözcükle aktardığı bir kavramı bir tek sözcükle vermek” şeklinde izah etmektedir.

The destruction of rhythms (Ritimlerin bozulması): Berman’a (2021) göre çevirmen bir romanın ritmik yapısını bozamayacağı için düzyazı şiirden daha şanslıdır. Ancak şiir ve tiyatro söz konusu olduğunda bu iki tür, çevirinin bozucu güçlerine karşı daha kırılgandır. KM’de ritim oluşturan noktalama düzeninin EM’de serbest bir şekilde kullanımı metnin ritmini bozabilir.

The destruction of underlying networks of signification (Alt katmandaki anlam ağlarının yok edilmesi): Berman (2021) her edebi eserin alt katmanında gizli bir metin içeren alt metin bulunduğunu, orijinal metindeki belirli gösterenlerin metnin yüzeyinin altında gizli anlamları olduğunu, bunların birtakım ağlar oluşturduğunu ve alt katmanda yer alan bu anlamsal ve ritmik ağların EM’ye aktarılmadığı sürece yok edileceğini belirtir.

The destruction of linguistic patternings (Dizgeselliklerin bozulması): Mantıksallaştırma, belirginleştirme ve uzatma gibi eğilimler metnin dizgesine zarar vermektedir. Bu eğilimlerin çeviride kullanılması ve KM’deki zamanların kullanımı, cümle

türleri ve yapılarının çeviri metne aktarılamaması, EM'yi dil bakımından orijinale göre daha homojen bir hale getirirse de KM'nin sistematığı bozulduğu için anlamsal bir tutarsızlık ve dilsel örüntüde bir bozulma söz konusu olur (Berman, 2021).

The destruction of vernacular networks or their exoticization (Yerli dil ağların yok edilmesi ya da egzotikleştirilmesi): Berman'a (2021) göre düzyazı, yerel dillerin sözlü niteliklerini açık ve ayrıntılı bir şekilde göstererek yerel öğeleri çoğullaştırmayı ve daha somut hale getirmeyi amaçlar. Bu yerel dil ağlarının yok edilmesiyle düzyazı eserlerin metinselliğine ciddi zararlar verilir. Bu zararları önlemenin bir yolu kendi toprağına sıkıca tutunan ve başka bir yerel dile doğrudan çevrilmeye direnen yerel dillerin egzotikleştirilmesidir. Ek açıklamalar verme ve orijinalde olmayan italik yazı karakteri EM'de kullanma bu uygulamalardandır.

The destruction of expressions and idioms (Deyişlerin bozulması): Bu eğilim atasözleri, deyim ve kalıplaşmış söz gruplarının çevirisinin yapılmaması veya erek dildeki eşdeğerleriyle karşılanmasını ifade eder. Berman (2021) bu tür söz gruplarının kendi kültürüne yerleşmiş öğeler olduğunu belirtir ve erek dildeki eşdeğerleriyle karşılanmasını etnosentrizm ve yabancı eserin söylemine bir saldırı olarak değerlendirir.

The effacement of the superimposition of languages (Dil katmanlarının silinmesi): Bu eğilim, düzyazı bir eserde bir arada bulunan lehçe ve ortak dil katmanlarının izlerinin çeviride atlanmasıyla ilgilidir. Çeviri, bu dil katmanlarını tehdit etmektedir. KM'de yer alan lehçe ve ortak dil arasındaki gerilim ve bütünleşme ilişkisi çeviride korunamayıp silinebilir (Berman, 2021).

2. İnceleme

Çalışmanın inceleme nesnelere oluşturulan eserlerin künyeleri şu şekildedir:

Tablo 1. KM ve EM'lerin Künyeleri

KM/EM	Kaynak	Şair/Çevirmen	Kaynak Dil – Erek Dil
KM	Sonnet 91	Shakespeare (şair)	İngilizce
EM-1	Sonnet94– <i>Les sonnets de William Shakespeare</i>	François Victor Hugo (çev.)	İngilizce→Fransızca
EM-2	Sone 91 - <i>Tercüman-ı Hakikat</i> (Nu. 2111, 9 Temmuz 1885)	Mes'ûd-ı Harâbâtî (çev.)	Fransızca→Osmanlı Türkçesi
EM-3	Sone 91 - <i>Tarîk</i> (Nu.1407, 1888)	Mehmed Nâdir (çev.)	Fransızca→Osmanlı Türkçesi
EM-4	Sone 91 – <i>Soneler</i> (1985, 2. bs.)	Saadet Bozkurt&Bülent Bozkurt (çev.)	İngilizce→Türkçe
EM-5	Sone 91 – <i>Tüm Soneler</i> (1997, 5. bs.)	Talât Sait Halman (çev.)	İngilizce→Türkçe

İncelenecek olan KM ve EM'ler şunlardır:

KM	EM-1
Some glory in their birth, some in their skill, Some in their wealth, some in their body's force; Some in their garments, though new-fangled ill; Some in their hawks and hounds, some in their horse; And every humour hath his adjunct pleasure, Wherein it finds a joy above the rest; But these particulars are not my measure: All these I better in one general best. Thy love is better than high birth to me, Richer than wealth, prouder than garments' cost,	Les uns se glorifient de leur naissance, d'autres de leur talent, d'autres de leur richesse, d'autres de leur force corporelle, d'autres de leurs vêtements enlaidis à la mode nouvelle, ceux-ci de leurs femmes et de leurs faucons et de leurs chiens, ceux-là de leurs chevaux: Il n'est pas de goût qui n'entraîne sa satisfaction à laquelle il trouve une joie sans égale: mais aucune de ces jouissances n'est la mesure de la mienne, et je les réunis toutes dans un bonheur suprême.

Of more delight than hawks and horses be; And, having thee, of all men's pride I boast- Wretched in this alone, that thou mayst take All this away, and me most wretched make. (Shakespeare, 1985, s. 107)	Ton amour me rend plus noble qu'une haute naissance, plus riche que l'opulence, plus élégant que des vêtements coûteux, plus joyeux que faucons ou que chevaux. En te possédant, je me vante de toutes les fiertés humaines. Misérable en ceci seulement que tu peux m'enlever tout cela et me faire le plus misérable du monde! (Shakespeare (çev. Hugo), 1857, s. 180)
--	--

EM-2	EM-3
Halkın bir sınıfına asalet, diğer sınıfına marifet, yine bir kısmına servet, diğer kısmına kuvvet medâr-ı mefharet oluyor. Bir takımı yeni modaaya muvafık esvâba, diğer takımı terbiyeli kilâba malikiyetle mübâhî bulunuyor. Kimisi şahin-i bâlâ-pervâzım var, kimisi de atım güzel koşar diye kuruluyor. Herkesin meşrebine göre memnûniyet-i mahsusasını mucib olur bir medâr-ı tesellisi vardır, ama bunların içinde benim şu bahtiyarlığımı icâb eden mazhariyete kıyas kabul edecek hiçbir medâr-ı teselli yoktur. Bir saadet-i fevkalâdeye nâilim ki bana câmi-i sa'âdât-ı cihân dense şayandır. Senin hüsn-i teveccühün beni ashâb-ı asaletten ziyâde âlâ, erbâb-ı servetten ziyade ignâ eder. Sâye-i iltifâtında en mükellef elbise giyenlerden ziyade zarafetim, şahinlerden sâfinât-i ciyâddan ziyade şetâretim vardır. Bu devlet-i intisâb beni her türlü saadetle kâmil-yâb eyler. Hiçbir arıza ikbâlîmi idbâra tebdil edemez, meğerki sen beni mahrum-ı nigâh-ı lutfeyleyesin, o halde efrâd-ı beşerin en bedbahtı ben olurum! (Shakespeare, (çev. Mes'ûd-ı Harâbâtî), 1885, s. 3d-e; Enginün, 1979, ss. 262-263)	İnsanlardan birtakımı asaletine, birtakımı maharetine, bir kısmı servetine, bazıları kuvvet-i cismâniyesine, bir güruhu elbisesinin modaaya olan mutabakatına, bir haylisi de atına, arabasına mağrur olur. Sevinir. Lâkin, bu gururlardan, bu sevinçlerden hiçbirini benimkilere makîs değildir. Bunlar benim saadet-i ulviyemin yüz misli madûnunda kalır. Senin muhabbetin beni, en büyük zâdegândan daha necîb, en âlî mukbilden daha zengin, en kıymetdâr, en zarif elbise iktisâ edenlerden daha nazik, en mahzûz atlılardan, arabalılardan daha mesrûr kılar. Sana mâlik olarak, azamet ü nahvet-i beşeriyenin cümlesini bir yere cem' eder de öyle övünürüm; öyle sevinirim. Yalnız, şu ta'dâd edegeldiğim bahtiyarlıkların kâffesini benden nez' etmek iktidarını sen hâiz olduğun için dünyanın en zavallısı, en biçare sefilî ben idim! (Shakespeare, (çev. Nâdir), 1888, s. 3c; Enginün, 1979, s. 263)

EM-4	EM-5
Kimi soyu sopyuyla övünür, kimi hüneriyle, Kimi malı mülküyle, kimi bileğinin gücüyle, Kimi –en çirkin yenilikleri sergilese de- giyim kuşamıyla Kimi atmacaları, tazılarıyla, kimi atlarıyla; Her kişi kendince bir şeyden hoşlanır, Eşsiz bulur onu, her şeyden üstün tutar; Benim övücümse bu ufak kırıntılardan gelmez, Tümünü içine alır, hepsinden üstündür kaynağı. Soylu geçmişlere yeğ tutarım ben sevgini, Para pul hiçtir yanında, gösterişli giysiler soluk kalır; Atmacalar, atlar görünmez gözüme –sevgin olmadıkça; Sen benimsen, insanoğlunun övündüğü her şey benimdir. Tek bir şeyle yıkılırım ancak: Sen istersen eğer, Bir hamlede alabilirsin bunları, ve yıkabilirsin beni. (Shakespeare (çev. Bozkurt&Bozkurt), 1985, s. 107)	Kimi soyla övünür, kimi hünerleriyle, Kimininki zenginlik, kimininki sert pazı, Kiminde giyim kuşam, korkunç rüküşse bile, Kiminde safkan atlar, kiminde şahin, tazı; Her merakın kendine göre bir büyüğü var, Hoşlananlar çıkarmaz onu gönüllerinden; Ama beni doyurmaz bölük pörçük meraklar, Benim bir sevgim var ki üstündür her birinden. Soylu doğmak nedir ki, seni sevmek elverir, Parlak urbalardan hoş, servetten daha zengin, Bana şahinden, attan daha fazla zevk verir; Bende bütün övünçler, benim oldukça sevgin. Derdim şu ki hepsini bir gün alır kaçarsın, Yoksun kalan gönlüme sonsuz dertler saçarsın. (Shakespeare (çev. Halman), 1997, s. 223)

Shakespeare'in soneleri İngilizcedir. KM İngilizce olmasına rağmen yukarıda künyeleri verilen bazı EM'lerin aradil Fransızcadan çevrildiği görülmektedir. EM-1, Hugo tarafından İngilizceden Fransızcaya yapılan bir çeviridir. KM'de 91 olan sone numarası EM-1'de 94'tür. EM-2 Mes'ûd-ı Harâbâtî takma adıyla Nâci'nin, EM-3 ise Nâdir'in EM-1'den Osmanlı Türkçesine yaptığı çevirilerdir. EM-4, Bozkurt&Bozkurt'un, EM-5 de Halman'ın İngilizceden Türkçeye yaptığı çevirilerdir. EM-1, EM-4 ve EM-5 asıl kaynak dil çevirisiyken EM-2 ve EM-

3 ise Fransızcadan aradil çevirileridir. “Asıl kaynak dil” ve “aradil” kavramları, Gideon Toury’de görülen kavramlardır. Toury, “süreç öncesi çeviri normları”, “çeviri süreci normları” ve “öncül norm” olmak üzere üç tür normdan bahseder. “Asıl kaynak dil çevirisi” ve “aradil çevirisi”, “süreç öncesi çeviri normları” bağlamında kullanılan kavramlar olup “çevirinin doğrudanlığı”yla ilgilidir. Toury “çevirinin doğrudanlığı”yla ilgili şöyle demektedir:

Çevirinin doğrudanlığı ile ilgili düşünceler ise metnin asıl kaynak dilinden başka, aynı metnin farklı dillerden de çevrilmesine karşı tanınan hoşgörü eşliğini içerir: Dolaylı çeviriye izin verilmekte midir? Hangi kaynak dillerden/metin türlerinden dönemlerinden çevri yapılması(na) izin verilmektedir/yasaklanmıştır/hoş görülmektedir/tercih edilmektedir? İzin verilen/yasaklanan/hoş görülen tercih edilen aracı diller hangileridir? Bir çevirinin ara dilden yapıldığının belirtilmesi eğilimi/zorunluluğu var mıdır? Yoksa bu gerçek göz ardı/kamufle/inkâr mı edilmektedir? Eğer aracı bir dilin varlığından söz ediliyorsa, aracı dilin hangisi olduğu da bildirilmekte midir? (2008 (çev. Eker), s. 154)

Fransızca aradilden yapılan çeviriler EM-2 (1885) ve EM-3 (1888)’tür. XIX. yüzyılda Türk kültürü Batı kültürüyle teması artırmış ve bu kültürü örnek almaya başlamıştır. Örnek alınan ülke Fransa ve öğrenilen dil Fransızcadır. Dönemin “linguafranca”sı Fransızcadır. Dolayısıyla Toury’nin yukarıdaki sorularına; dolaylı çeviriye izin verildiği, çevirilerin aradil Fransızcadan yapıldığı, bazı çevirilerde ve/veya yanmetinlerde aradilin belirtildiği, Fransızcanın hem hoş görülen hem de tercih edilen dillerden olduğu cevaplarını vermek mümkündür.

2.1. KM’nin biçimsel yapısı ve EM’lere aktarımı

KM olarak incelenen 91. Sone ölçülü ve uyaklı bir şiidir. Uyak düzeni “abab/cdcd/efef/gg” şeklinde olan şiirin dizeleribeşi vurgulu beşi vurgusuz olmak üzere onarhaceden oluşmaktadır. EM’lere bakıldığında birtakım farklılıklar dikkati çekmektedir. EM-1’de Fransızcaya düzyazı şeklinde, EM-2 ve EM-3’te Osmanlı Türkçesine düzyazı şeklinde, EM-4’te Türkçeye dizeler halinde ancak ölçsüz ve uyaksız bir şekilde ve EM-5’te ise Türkçeye ölçülü ve uyaklı bir şekilde aktarım görülmektedir. KM; EM-1 ve EM-2’ye dört paragraf, EM-3’e üç paragraf olarak aktarılırken EM-4’e on dört dize halinde ölçsüz ve uyaksız olarak ve EM-5’e ise on dörtlü hece ölçüsü ve KM’deki uyak örgüsüyle aktarılmıştır. EM-5’in uyak düzenini oluşturan sözcükler şunlardır:

.....hünerleriyle	a	.....var	c	.....elverir	e	.....kaçarsın	g
.....pazı	b	..gönüllerinden	d	.....zengin	f	.....saçarsın	g
.....bile	a	.....meraklar	c	.....verir	e		
.....tazı	b	.....birinden	d	.....sevgin	f		

Çevirmenlerin bu çeviri tercihleri dikkate alındığında André Lefevere’in tespit ettiği şiir çevirisi stratejileri akla gelmektedir. Lefevere (1975), şiir çevirilerinde kullanılan şu yedi stratejiden bahseder: phonemic translation (sessel çeviri), literal translation (sözcüğü sözcüğüne çeviri), metrical translation (koşuk çevirisi), prose translation of poems (koşuğu düzyazılaştırarak yapılan çeviri), rhymed translation (uyak çevirisi), blank verse translation (uyaksız koşuk çevirisi [serbest nazım çevirisi]), interpretation (uyaksız çeviri [yorumlama]). Lefevere’in bu sınıflandırmasına göre EM-1, EM-2 ve EM-3’ün “koşuğu düzyazılaştırarak yapılan çeviri/şiirin düzyazı olarak çevirisi [prose translation of poems/poetry into prose]”, EM-

4'ün “uyaksız koşuk çevirisi/serbest nazım çevirisi [blank verse]” ve EM-5'in de “uyak odaklı çeviri [rhymed translation]” kategorisinde değerlendirilebileceği söylenebilir.

2.2. KM'nin anlam evreni ve EM'lere aktarımı

Shakespeare'in Türkçe çevirmenlerinden olan Halman sonelerin çevirilerinden önce bu şiirlerin içerik ve şekliyle ilgili bilgiler vermiştir. İngiliz sonesinin üç dörtlük ve bir beyitten oluştuğunu söyleyen Halman'a (1997) göre ilk dörtlükler konuyu sunar, ikinci dörtlükler konuyu genişletir, üçüncü dörtlükler ise konuyu geliştirip zirveye götürür, son iki dize ise şiirin özünü ve özetini verir. Genel olarak konusu sevgi olan 154 soneden ilk 126'sı sarışın, güzel ve soylu bir gence; 127-152 arasındaki soneler ise esmer bir kadına yazılmış; 153 ve 154. Soneler ise genel bütünlükten ayrı düşmüş şiirler olarak nitelendirilmiştir. Şiirlerdeki dört karakter ozan, sarışın erkek sevgili, esmer kadın ve rakip ozandır. İlk 17 sonede tekrarlanan şairin görüşüne göre güzel genç evlenmeli ve güzelliğini çocuklarında sürdürmelidir. 18. Sone'den sonra zaman ve ecelin tehditlerine karşı sevgilisinin güzelliğini şiirlerinde ebedileştirmek ister ve bu nedenle onun güzelliğini över. 26. Sone'den sonra şair, sevgilisinden uzaktadır, soylu gençten ihanet görür. Yine de sevgilisinin güzelliğini bir taraftan soylulaştırmaya bir taraftan da ebedileştirmeye çalışmaktadır. Bu sonelerde şair, özlem ve acı çeker, üzüntülüdür, sevdiğinin karıştığı rezalet haberini alsa da ona karşı sevgisinde azalma olmaz. 127. Sone'den 152. Sone'ye kadar ozanın esmer kadınla yaşadığı öykü anlatılır (Halman, 1997). İçerik bakımında bu sınıflandırmaya göre KM olan 91. Sone, sarışın, güzel ve soylu gence yazılan sonelerden biridir. Shakespeare sonelerinin anlam açısından kendi içerisinde “ilk dörtlük”, “ikinci dörtlük”, “üçüncü dörtlük” ve “son iki dize” şeklinde dört bölümden oluştuğunu ifade eden Halman'ın bu ayrımı 91. Sone'de de geçerlidir. İlk dörtlükte övünen bazı insanlardan ve bunların övünme sebeplerinden bahsedilmiştir. Bu insanlardan bazıları doğuştan gelen soyluluklarıyla, bazıları yetenekleriyle, bazıları zenginlikleriyle, bazıları bedenlerinin gücüyle, bazıları giyim kuşamlarıyla, bazıları şahin ve tazılarıyla ve bazıları da atlarıyla övünmektedir. İkinci dörtlükte şair her insanın bir merakının, ilgisinin, hoşlandığı bir şeylerin olduğunu; onun her şeyden üstün tutulduğunu, hiç akıldan ve gönülden çıkarılmadığını belirtmiş ve bu ifadelerini kendi durumuna bağlamıştır. Şairin övücü ve sevgisi bu saydıklarının tamamından daha üstündür. Şair ikinci dörtlükte dile getirdiği övücünün ve sevgisinin üstünlüğü üçüncü dörtlükte izah etmiş, Halman'ın (1997) Shakespeare soneleri hakkındaki genel ifadesiyle “konuyu geliştirip doruğa götürmüş”; sevgisini soyluluktan, gösterişli kıyafetlerden, şahinden, attan, zenginlikten daha üstün görmüştür. Aslında şair burada pahalı, şık ya da gösterişli kıyafetleri değil kıyafetlerinin pahalı olmasıyla övünen zenginlere, o dönemin aristokratlarına bir eleştiri yapmaktadır. Güzel giyinseniz de sizler güzel giyinmenizle değil, o kıyafetlerinizin pahalılığıyla övünüyorsunuz diyerek şiirin alıcı kitlesi olan kişilere bir eleştiride bulunmakta ve kendi sevgisinin/aşkınını bunların hepsinden daha üstün olduğunu vurgulamaktadır. Sonenin son bölümü olan son iki dizide ise şair, önceki dizelerde ifade ettiği tüm övünç ve sevgisinin sevdiği kişi tarafından elinden alındığı takdirde onsuz kalmaktan dolayı gönlünde onulmaz yaralar açarak onu yıkacağını dile getirmiştir.

2.3. Yanmetinlere göre Sone çevirileri

Shakespeare sonelerinin Türkçe çevirilerine ilişkin bazı edebiyatçılar ve çevirmenler görüşlerini bildirmiştir. Bu çalışma kapsamında ele alınan çevirilerin çevirmenleri kendi çevirileri ve diğer çeviriler hakkında açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu görüşlere kısaca değinmek hem çevirmenlerin birinci elden kendi çeviri stratejilerine yer vermesi hem de diğer çevirileri değerlendirmesi açısından önem taşımaktadır. Nâci ve Nâdir'in çevirdiği sonelere bakıldığında 27, 43, 44, 63 ve 91 numaralı sonelerin her iki çevirmen tarafından Fransızca aradilden çevrildiği, üstelik aynı çevirmenin –François Victor Hugo- çevirisinden faydalandığı görülmektedir. Nâdir, Shakespeare'in diğer eserlerini Nâci'den daha önce çevirmiş olmasına rağmen Nâci soneleri Nâdir'den dört yıl önce çevirmiştir. Bu durumun Nâci'nin şair kimliğinden kaynaklandığını belirten Enginün, bu iki çevirmenin aynı sone çevirilerindeki farkları şöyle özetlemiştir:

Nâdir'in tercümelemleri, aslına uygunluk, daha az terkipli olması, lüzümsüz kelimeler ihtiva etmemesi, cümle yapısının daha vâzih oluşu bakımından Nâci'nin tercümelerinden daha üstün ve daha canlıdır (1979, s. 110). [...] Muallim Nâci'nin Shakespeare'den sekiz sone çevirdiği görülür. Eski edebiyatı çok iyi bilen Muallim Nâci'nin çok genişletip, ilavelerle yaptığı bu çeviriler Mehmed Nâdir'inkinden daha iyi değildir. (1979, s. 252)

Shakespeare'in Türk kültüründe tiyatrolarıyla görüldüğü bir dönemde Nâdir'in sone çevirilerinin önemini vurgulayan Enginün'e (1971) göre, bu çevirilerde dikkat çeken özellikler şöyledir: bazı isimlere sıfat ekleme (İngilizce "night" sözcüğünü "leyle-i muzlim" şeklinde aktarmıştır), zamirleri isimlerle karşılama ("them" sözcüğünü "efkâr" şeklinde aktarmıştır) ve teklik yerine çokluk hali kullanması ("mine eye" sözcüğünü "gözlerim" şeklinde aktarmıştır). Nâdir'in Shakespeare'in yanı sıra başkalarından da çeviri yapmasına rağmen en çok çeviriyi İngiliz şairden yaptığını belirten Enginün, çevirmenin sone çevirileriyle ilgili şu yorumda bulunmuştur:

Nâdir'in Türk edebiyatında, bilhassa Servet-i Fünûn devrinde gelişen mensur şiirleri hatırlatan, bu sone tercümelerini yaparken, mevcûd Divan edebiyatı zevkiyle hareket etmiş olması da muhtemeldir. Divan edebiyatı mahsulleri ile Shakespeare'in soneleri arasında görülen yakınlık ve Nâdir'in Muallim Nâci gibi, eski şiiri çok iyi bilen bir şâirle dostluğu hatırlanırsa, şiir tercümelerini belki bir dereceye kadar izâh etmek mümkün olur. (1971, s. 107)

Enginün'ün burada vurguladığı nokta, Nâdir'in soneleri çevirirken Divan edebiyatı geleneğine bağlı kalmasıdır. Bu bağlılık, çevirmenin Nâci ile olan yakınlığına dayandırılmaktadır. EM-4'ün çevirmenleri olan Bozkurt & Bozkurt, kendi sone çevirilerine ilişkin stratejilerini belirtmiş ve şu değerlendirmede bulunmuşlardır:

Sonelerin anlamı yanında, olabildiğince ve yapaylığa düşmemeye çalışarak, biçim özelliklerine de bağlı kalmaya özen gösterdik. Değişik bir çağ ve kültüre özgü deyiş ve düşünceleri, bu düşüncelerin iletildiği değişik anlatım kalıplarını aktarmaya çabaladık. Alışılmadık imgelerin yanı sıra öteki söz sanatlarını da bizim yazın geleneklerimize yabancı ve aykırı düşse de olduğu gibi vermeye çalıştık. Açıklama ve yorumdan elden

geldiğince kaçındık. Anlamın gereğince iletilebilmesi için gerekli gördüğümüz açıklamaları kısaca dipnotlarında vermekle yetindik. (1985, ss. 13-14)

Anlam ve biçimsel özellikler açısından KM'ye sadık kalmaya çalıştıklarını belirten çevirmenler, açıklama ve yorumlamadan kaçınarak gerekli gördükleri bazı açıklamaları dipnotta verdiklerini söylemişlerdir. EM-5'in çevirmeni olan Halman; EM-4'e dair şu görüşleri bildirmiştir:

Titizlikle hazırlanmış olan ve orijinalere sadık kalan bu yararlı çalışmada, çeviriler vezinsiz, kafiyesiz, düzyazı iledir, yer yer mısraların açıklamasını yapıyor gibidir; şiirsellikten çok uzaktır, Bence, şiirsellik yönünden, en başarılı örnekler arasında Sabri Esat Siyavuşgil'in bir, Can Yücel'in iki sone çevirisi vardır. (1997, s. 12)

Sonelerin tamamının aynı uyak düzeniyle ve aynı biçimde çevirisinin çok zor bir iş olduğunu, çoğu çevirmenin bu işi üstlenmekten çekindiği ve kendi çevirisinde "körü körüne sadakatten kaçın[arak] anlam, duyarlık, düşünce, benzetme ve eğretileme, söyleyiş, ses ve söz uyuşumu, ritm, uyak ve biçim bakımından sonelerin aslına bağlı kalmak amacı gü[tüğünü]" (s. 37) ifade eden EM-5 çevirmeni Halman (1997), kendi sone çevirisi ve çeviri stratejileriyle ilgili ise şunları söylemektedir:

Elinizdeki kitap, Shakespeare'in 154 sonesinin tümünün vezinli, uyaklı ve şiirsel çevirilerini içeren ilk ve tek Türkçe kitaptır (Shakespeare (çev. Halman), 1997, s. 14). Sonelerin biçimi ve uyak düzeni çevirilere olduğu gibi alındı. Biri vurgusuz, biri vurgulu on hecenin sıralanmasından oluşan 'iambic pentameter' gibi bir nitelik vezninin dilimizde karşılığı olmadığı için, çevirileri hece vezniyle yapmayı uygun gördüm. (1997, s. 38)

EM-5 çevirmeni, KM'nin biçim özelliklerini ve uyak düzenini olduğu gibi EM'ye aktarmış ancak "iambic pentameter" vezni erek kültürde bulunmadığı için bu özelliği hece vezniyle aktarmayı uygun gördüğünü de belirtmiştir.

2.4. Biçim bozucu eğilimler çerçevesinde 91. Sone çevirilerinin incelenmesi

Berman, biçim bozucu eğilimlerden bazılarının birleşebileceğini ya da bu eğilimlerin sayılarının artırılabilceğini belirtmiştir. Yüncü Kurt & Özcan (2024), *Serenad* adlı roman ve *Serenade for Nadia* başlıklı İngilizce çevirisini incelerken birbirine yakın özellikler barındırmaları nedeniyle "yerli dil ağlarının yok edilmesi ya da egzotikleştirilmesi" ve "dil katmanlarının silinmesi" eğilimlerini tek başlık atında ele almışlardır. 91. Sone ve çevirilerinin incelenmesinde biçim bozucu eğilimler, kuramsal çerçeve kısmındaki sıraya göre ele alınacaktır. Bazı örneklerde birden fazla biçim bozucu eğilim görülebileceğini belirtmek gerekmektedir.

Rationalization (Mantıksallaştırma): EM-1 dört birimden oluşmaktadır. Düzyazı şeklinde yapılan çevirinin birinci bölümünde altı (.) ve bir (:); ikinci bölümünde bir (.), bir (: ve bir (.); üçüncü bölümünde üç (.) ve bir (.); dördüncü bölümünde ise bir (.), bir (.) ve bir de (!) kullanılmıştır. Sözcüklerin ve cümlelerin sırasında ve düzeninde KM ile EM-1 arasında bir farklılık görülmemekte ancak noktalama bakımından farklılıklar dikkati çekmektedir. EM-2 de dört birimden oluşmuş ve düzyazı şeklinde çevrilmiştir. Dört (.) ve üç de (.) işaretinin kullanıldığı birinci bölümde üç cümle vardır. Bu durum KM'deki cümle yapısına aykırıdır.

KM'de tek bir fiil (glory) ile verilen cümle EM-2'de üç cümleyle verilmiştir. İlk dört dizede sıralanan öğeler İngilizce tek bir fiil (glory) kullanılarak tek cümlede verilirken EM-2'de “mefharet olmak”, “mübâhî bulunmak” ve “kurulmak” fiilleri kullanılarak üç ayrı cümle kurulmuştur. KM'de bazı insanların övünme nedenleri arasında sahip oldukları hayvanlar sırasıyla “şahin, tazi, asil at” gösterilirken ve bunlar diğer nedenlerle birlikte tek bir fiil ile bir cümlede verilirken EM-2'de ise “diğer takımı terbiyeli kilâba malikiyetle mübâhî bulunuyor. Kimisi şahin-i bâlâ-pervâzım var, kimisi de atım güzel koşar diye kuruluyor” şeklinde bir çeviri yapılmış ve ayrı cümlelerle ve “tazi, şahin, at” sıralamasıyla karşımıza çıkmaktadır. Hem sözcük sıralamasında hem cümle yapısında değişiklikler görülmektedir. Dolayısıyla noktalama ve cümle yapısındaki farklılıktan dolayı da EM-2'de mantıksallaştırma eğiliminin görüldüğü söylenebilir. EM-2'nin üç ve dördüncü bölümlerindeki sözcüklerin, söz gruplarının ve cümlelerin sıralaması KM ile benzerlik gösterirken noktalama bakımından farklılıklar göze çarpmaktadır. EM-1 ve EM-2 dörder bölümden oluşurken EM-3 üç bölümden oluşmaktadır. EM-3 de ilk iki EM gibi düzyazı şeklinde çevrildiğinden KM ile noktalama işaretleri bakımından farklılık göstermektedir. EM-3'te noktalamanın yanı sıra “Thy love is better than...” şeklinde başlayan isim cümlesinin “mesrûr kılar” şeklinde bir birleşik fiil kullanılan cümle yapısıyla aktarılması da mantıksallaştırma örneği olarak kabul edilebilir. İlk üç EM'nin düzyazı şeklinde çevrilmesi ve kaynak dilin KM'de İngilizce, erek dillerin EM-1'de Fransızca, EM-2 ve EM-3'te ise Osmanlı Türkçesi olmasından dolayı bu dillerin farklı sözdizimi yapısına sahip olmaları KM'nin zaten yapısal olarak bir dönüşüme uğradığını göstermektedir. Bu durumda her üç EM'de de mantıksallaştırmadan bahsedilebilir.

EM-4 dizeler şeklinde çevrilmiştir. KM'nin altıncı dizesinde (Wherein it finds a joy above the rest) tek bir fiil (find) kullanılmışken bu dize EM-4'e iki fiil kullanılarak “Eşsiz bulur onu, her şeyden üstün tutar” şeklinde bağımsız sıralı bir cümle; KM'nin bir isim cümlesi olan yedinci dizesi (But these particulars are not my measure) ise “Benim övüncümse bu ufak kırıntılardan gelmez” şeklinde bir fiil cümlesi olarak aktarılmıştır. Ayrıca bu dize EM-5'e de “Ama beni doyurmaz bölük pörçük meraklar” şeklinde yine bir fiil cümlesiyle aktarılmıştır. Bu örnekler de KM'nin EM-4 ve EM-5'e aktarılırken uğradığı biçim bozucu eğilimlerden mantıksallaştırma örnekleri olarak gösterilebilir. EM-5'te sözcüklerin sıralamasında bir değişiklik görülmektedir. KM'nin dördüncü dizesindeki (Some in their hawks and hounds, some in their horse) “hawks, hounds, horse” sözcükleri EM-5'e (Kiminde safkan atlar, kiminde şahin, tazi) “at, şahin, tazi” şeklinde sıralaması değiştirilerek aktarılmıştır. KM'nin on ikinci dizesinde (And, having thee, of all men's pride I boast) geçen “boast” fiili EM-5'e (Bende bütün övünçler, benim oldukça sevgin) “övünçler” şeklinde isim olarak çevrilmiştir. Bu da bir diğer mantıksallaştırma örneğidir.

Clarification (Belirginleştirme): KM'de “horse” sözcüğü herhangi bir sıfat almadan ve ne tür bir at olduğu belirtilmeden muğlak bir şekilde kullanılırken bu sözcük EM-2'ye “soylu at, asil at” anlamına gelen “sâfinât-i ciyâd”, EM-5'te ise “safkan atlar” şeklinde ne tür atlar olduğu daha belirgin hale getirilerek aktarılmıştır. Dolayısıyla bu iki örnekte “belirginleştirme” eğilimi olduğu ileri sürülebilir. Diğer EM'lerde bu eğilime rastlanmamıştır.

Expansion (Uzatma): KM'nin ilk dört dizesinde bazı insanların övünme nedenlerinden bahsedilmektedir. Bu övünme nedenleri soy, hüner, zenginlik, fiziksel kuvvet, moda uygun

kıyafet, şahin, tazı ve asil atlardır. EM-1’de ise KM’de olmamasına rağmen bu maddelere “eşleri / hanımları” anlamına gelen “leurs femmes” ifadesi eklenmiştir. KM’de şiirin ilk dört dizesinde Türkçede “övünmek” anlamına gelen “glory” fiili kullanılırken EM-2’de “mefharet olmak”, “mübâhî bulunmak” ve “kurulmak” fiilleri ile üç ayrı cümle kurulmuştur. “Mefharet olmak” fiili “övünmek, koltukları kabarmak, iftihar etmek”, “mübâhî bulunmak” fiili “övünmek, iftihar etmek” (<https://lugat.osmanlica.online/> Erişim Tarihi: 04.09.2024) ve “kurulmak” sözcüğü de “övünür biçimde davranışlarda bulunmak, kasılmak” (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 04.09.2024) anlamlarına gelmektedir. Yukarıda bahsedilen ve övünme nedenleri olarak gösterilen hayvanlar EM-2’ye aktarılırken birtakım sıfat / sıfat-fiiller ve özellikler eklenmiştir. “Köpekler” anlamına gelen “kilâb” sözcüğüne “terbiyeli” sıfatı eklenerek “terbiyeli kilâba malikiyetle”, “şahin” sözcüğüne “yüksekten uçan” (<https://lugat.osmanlica.online/> Erişim Tarihi: 05.09.2024) anlamına gelen “bâlâ-pervâz” eklenerek “şahin-i bâlâ-pervâzım var” ve “at” sözcüğü de “atım güzel koşar diye kuruluyor” şeklinde çevrilmiştir. EM-3’te ise bu övünme nedenlerine KM’de olmamasına rağmen “araba” sözcüğü de eklenmiş ve “...bir haylisi de atına, arabasına mağrur olur” şeklinde bir çeviri yapılmıştır. Sevgiliye olan aşkın bu övünme nedenlerinden daha üstün olduğu belirtilirken yine “araba” sözcüğü kullanılmış ve “Senin muhabbetin beni [...] en mahzûz atlılardan, arabalılarından daha mesrûr kılar” şeklinde çevrilmiştir. Bu örneklerde görüldüğü üzere erek metinler, kaynak metinden daha hacimli ve uzundur. Dolayısıyla bu örneklerde biçim bozucu eğilimlerden “uzatma” eğilimi görüldüğünü söylemek mümkündür. Berman’a göre bu tür eklemeler metne bir şey katmaz, aksine metni gereksiz yere uzatır.

Berman’ın biçim bozucu eğilimlerinden biri olarak geçen “uzatma” eğilimi, Osmanlı dönemi yazınsal özellikleri ile benzerlik göstermektedir. Klasik edebiyat taraftarı olarak bilinen ve çok sayıda şiir de yazan Muallim Nâci Arapça, Farsça ve Fransızcadan çeşitli çeviriler yapmıştır. Enginün (1971), Nâci’nin çeviri yöntemiyle ilgili mealen çevirilerinde aslına zarar vermemek şartıyla “izah ve tezyin eyleyecek bazı tabirler ilave ederek tevsien” çeviri yaptığını ve “izah ve tezyin” etmek için ise kelime seçiminin ve bu çeviri yolunun çok zor olduğunu belirtmiş, 27. Sone çevirisini inceledikten sonra da Nâci’nin dizeleri “eski şiir geleneği içinde erit[tiğini]” ifade etmiştir. “Tezyin” sözcüğü “süsleme(k), süslenme(k), bezemek” (<https://lugat.osmanlica.online/>Erişim Tarihi: 10.09.2024) gibi anlamlara gelirken “tevsî” sözcüğü ise “genişletmek, genişletilmek, yaymak, bollatmak, bol ve geniş kılmak” (<https://lugat.osmanlica.online/> Erişim Tarihi: 10.09.2024) anlamlarına gelmektedir. Bu sözcüklerden “tevsî” Berman’ın biçim bozucu eğilimlerinden çeviri metnin orijinalden daha uzun olmasını öngören “uzatma” eğilimiyle örtüşürken “tezyin” sözcüğü ise çeviri metinde daha süslü ifadeler kullanılmasını öngören “yüceltme” eğilimiyle örtüşmektedir. EM-2’de tespit edilen “uzatma” örneklerinden hareketle Nâci’nin bu çeviri yöntemini kullandığı ve Divan şiiri geleneğini benimseyen bir şair / çevirmen olduğu söylenebilir. EM-4 ve EM-5’te ise bu eğilime rastlanmamıştır.

Ennoblement (Yüceltme): KM’nin üçüncü dizesinde geçen ve kıyafetleri betimlemek için kullanılan “new-fangled ill” ifadesindeki “ill” sözcüğü Türkçede yaygın anlam olan “hasta”nın yanı sıra “kötü, çirkin, fena” (<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/ill> Erişim Tarihi: 05.09.2024) anlamlarına da gelmektedir. Bu ifade EM-2’ye “yeni moda muvafık esvâba” ve

EM-3'e "elbisesinin modaya olan mutabakatına" şeklinde çevrilmiş ve "ill" sözcüğüne yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu örnekte KM'deki bu kısmın EM-2 ve EM-3'e daha zarif bir şekilde aktarılmaya çalışıldığı ve bunun da "yüceltme"ye bir örnek oluşturduğu söylenebilir. EM-1, EM-4 ve EM-5'te ise bu eğilime rastlanmamıştır.

Qualitative impoverishment (Nitel yoksullaştırma): KM'nin ikinci dizesinde geçen ve Türkçede "beden / vücut kuvveti" anlamına gelen "body's force" ifadesi EM-2'ye sadece "kuvvet" sözcüğü ile, EM-4'e "bileğinin gücü" ve EM-5'e ise "sert pazı" şeklinde aktarılmıştır. Beşinci dizede geçen ve Türkçede "memnuniyet, zevk, keyif, sevinç, haz, kıvanç" (<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/ill> Erişim Tarihi: 05.09.2024) anlamlarına gelen "pleasure" sözcüğü EM-4'e "Her kişi kendince bir şeyden **hoşlanır**" ve EM-5'e de "Her merakın kendine göre bir **büyüsü** var" şeklinde aktarılmıştır. "Hoşlanmak" fiili ve "büyü" sözcüğü KM'deki anlam zenginliğini karşılamamaktadır. Dolayısıyla da bu örneklerde "nitel yoksullaştırma"dan bahsedilebilir. EM-1 ve EM-3'te ise bu eğilime rastlanmamıştır.

Quantitative impoverishment (Nicel yoksullaştırma): KM'nin dördüncü dizesinde geçen ve övünç vesilesi olarak sırasıyla "hawk, hound, horse" (şahin, tazı, at) şeklinde gösterilen sözcükler EM-3'e eksiltilecek şekilde aktarılmış, sadece "at" sözcüğü çevrilmiş ve diğer iki sözcüğe yer verilmemiştir. KM'nin on birinci dizesinde geçen "hawk" ve "horse" sözcüklerinden ilki yine EM-3'e aktarılmamıştır. Ayrıca KM'nin beşinci dizesinin "And every humour hath his adjunct pleasure" de EM-3'e aktarılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla KM'deki sözcük ve bazı ifadelerin EM-3'e çevirisinin yapılmamasından dolayı bu örneklerde "nicel yoksullaştırma" görüldüğü söylenebilir. EM-1, EM-2, EM-4 ve EM-5'te ise bu eğilime rastlanmamıştır.

The destruction of rhythms (Ritimlerin bozulması): Bu eğilim daha çok şiirde görülmektedir. Bu çalışmada KM'nin şiir olmasından dolayı belirli ritim unsurları olduğu ve ilk üç EM'nin ise düzyazı şeklinde çevrilmesinden dolayı uyak, uyak düzeni ve ölçü gibi şiirde ritmi oluşturan bazı öğelerin bu EM'lere yansıtılmadığı söylenebilir. EM-4 ölçüsüz ve uyaksız çevrilirken sadece EM-5 ölçülü ve uyaklı bir şekilde ancak KM ile aynı ölçüyle değil erek kültüre özgü olan hece ölçüsüyle çevrilmiştir.

The destruction of underlying networks of signification (Alt katmandaki anlam ağlarının yok edilmesi): Yukarıda "nicel yoksullaştırma" eğiliminde de görülen ve bazı insanların sahip olmakla övündüğü "hawk, hound, horse" (şahin, tazı, at) gibi varlıklar, KM'nin yazıldığı dönemde önemli zenginlik göstergeleridir. Anlamsal bir bağ oluşturan bu göstergelerin EM-3'e aktarılırken eksiltilmesi, KM'de oluşturulan anlamın EM-3'te yok edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu örnekte "alt katmandaki anlam ağlarının yok edilmesi" eğilimi olduğu söylenebilir. EM-1, EM-2, EM-4 ve EM-5'te bu eğilime rastlanmamıştır. "Nicel yoksullaştırma" eğiliminde KM'deki bazı sözcük, ifade ve / veya cümlelerin EM'ye aktarılmaması söz konusudur. Çevirinin eksik yapılması doğal olarak anlamın bozulmasına ya da yok edilmesine de yol açmaktadır. Bu nedenle bu iki eğilimin birbiriyle yakın özellikler içerdiği söylenebilir.

The destruction of linguistic patternings (Dizgeselliklerin bozulması): Bu eğilim, başka eğilimlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yüncü Kurt & Özcan (2024) her

metinde zamanların kullanımı, cümle türleri ve yapılarının farklı olduğunu; bu farklı yapısal öğelerin erek metinlere aktarılamaması durumunda çeviri metinlerin daha homojen olacağını; “mantıksallaştırma”, “belirginleştirme” ve “uzatma” gibi biçim bozucu eğilimlerin sonucunda da metnin dizgesinin bozulacağını belirtmektedir. Bu görüşten hareketle “mantıksallaştırma”, “belirginleştirme”, “uzatma” ve hatta “nicel yoksullaştırma” eğilimleri görülen örneklerde metnin sistematik yapısının bozulduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla EM’lerin tamamında bu eğilimin bulunduğu söylenebilir.

Yapılan incelemede Berman’ın biçim bozucu eğilimlerinden olan “the destruction of vernacular networks or their exoticization (yerli dil ağların yok edilmesi ya da egzotikleştirilmesi)”, “the destruction of expressions and idioms (deyişlerin bozulması) ve “the effacement of the superimposition of languages (dil katmanlarının silinmesi)” eğilimleriyle ilgili herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Shakespeare’in 91. Sone’sinin beş çevirisi incelenmiştir. Hugo’nun Fransızcaya çevirisi (EM-1), Nâci’nin çevirisi (EM-2), Nâdir’in çevirisi (EM-3), Bozkurt & Bozkurt’un çevirisi (EM-4) ve Halman’ın çevirisi (EM-5) incelemede erek metin olarak kullanılmıştır. EM-1, EM-4 ve EM-5 İngilizce asıl kaynak dil çevirileriyken EM-2 ve EM-3 Fransızca aradil çevirileridir. Nâci ve Nâdir, Hugo’nun çevirisini KM olarak kullanmıştır. İlk üç EM yani Fransızca ve Osmanlı Türkçesine yapılan çeviriler düzyazı çevirileridir. EM-4 ve EM-5 ise şiir şeklinde yapılan çevirilerdir. EM-4 ölçsüz ve uyaksız bir şiir çevirisiyken EM-5 uyaklı ve hece ölçüsüyle yapılan bir çeviridir. EM-5’te KM’nin uyak örgüsüne sadık kalınmış ancak ölçü olarak hece ölçüsü kullanılmıştır.

KM ve EM’ler Fransız çeviribilimci Berman’ın ortaya koyduğu “biçim bozucu eğilimler” çerçevesinde incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda EM’lerin tamamında eğilim örnekleri tespit edilmiştir. Şiirin düzyazı şeklinde çevrilmesinin doğal bir sonucu olarak EM-1, EM-2 ve EM-3’te biçimsel düzeyde eğilim vardır. Bu EM’ler de dâhil olmak üzere EM’lerin tamamında anlamsal düzeyde eğilimlere rastlanmıştır. KM’nin noktalama düzenine uymamasından dolayı “mantıksallaştırma” ve KM’de olmayan “leurs femmes” sözcüklerinin EM’ye eklenmesinden dolayı “uzatma” eğilimi görülen EM-1, en az eğilim görülen çeviridir. Berman’ın eğilimlerinden “yerli dil ağların yok edilmesi ya da egzotikleştirilmesi”, “deyişlerin bozulması” ve “dil katmanlarının silinmesi”yle ilgili herhangi bir örnek tespit edilememiştir. En çok örnek “mantıksallaştırma” ve “uzatma” eğilimlerinde görülmüştür. “Belirginleştirme”, “yüceltme”, “nitel yoksullaştırma”, “nicel yoksullaştırma”, “ritimlerin bozulması”, “alt katmandaki anlam ağlarının yok edilmesi” ve “dizgeselliklerin bozulması” eğilimleriyle ilgili örnekler de görülmüştür. En fazla biçim bozucu eğilim Nâci ve Nâdir’in çevirilerinde görülürken onları sırasıyla Halman, Bozkurt & Bozkurt ve Hugo’nun çevirileri takip etmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen beş EM göz önünde bulundurulacak olursa her çeviride çevirmenin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde biçim bozucu eğilim tuzağına düştüğü söylenebilir. Örneğin EM-1, EM-2 ve EM-3 çevirmenleri KM’yi düzyazı olarak çevirmeyi tercih ettikleri için, EM-4 çevirmenleri KM’yi dizeler şeklinde aktarmış olsa da uyaksız ve ölçsüz çevirmeyi tercih ettikleri için, EM-5 çevirmeni de KM’yi uyaklı biçimde çevirmiş olsa

da kaynak kültürde kullanılan ölçü yerine erek kültüre özgü bir ölçüyle çevirmeyi tercih ettiği için çevirmenlerin kendi kararlarıyla biçim bozucu eğilimlere maruz kaldığı görülmüştür. Bu incelemiden hareketle biçim bozucu eğilimlerin yazınsal çeviriye uygulandığında bu on iki eğilimden en az birkaçının tespit edilmesinin kaçınılmaz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çevirmene özgürlük alanı sağlayan ancak bu alanın da sınırlarını çizmek isteyen Berman (1984'ten akt. Özcan 2022), KM'de olmayan ancak EM'de yer alan her türlü değişikliğin okurlara bildirilmesini okurlarına ve mesleğine karşı "saygılı bir çevirmen tavrı" olarak gösterir. Bu bağlamda EM-2 ve EM-3 gazetelerde parça parça yayımlandığı için çevirmenlerin ön söz son söz gibi herhangi bir yanmetni bulunmamaktadır. EM-4 ve EM-5 çevirmenleri ise yazdıkları ön sözlerde çeviri stratejilerine dair bilgiler vererek bir anlamda Berman'ın görmek istediği çevirmen tavrını sergilemiştir.

Extended Abstract

In this study, one French translation, two Ottoman Turkish translations, and two Turkish translations of the 91st Sonnet of William Shakespeare were examined within the framework of French philosopher and translator Antoine Berman's analysis of deforming tendencies. The reason why the translation into French by François Victor Hugo was taken as one of the target texts was that in the first two translations of this sonnet into Turkish, the French version of the sonnet was used as the source text and not the English original. The first of these, first two translations were made in 1885 by Muallim Nâci under the alias Mes'ûd-ı Harâbâtî and the second by Mehmed Nâdir in 1888. Nâci translated eight sonnets and Nâdir translated forty-one sonnets into Ottoman Turkish. The reason for choosing Sonnet 91 as the source text is that it is one of the five common sonnets translated into Ottoman Turkish by these two translators. The other two translations of the sonnet analyzed within the scope of this study are those translated by Saadet Bozkurt & Bülent Bozkurt and Talât Sait Halman respectively. Since these scholars were the first translators to publish the sonnets in their entirety, their translations were included in the analysis. Shakespeare's sonnet was labelled as ST, Hugo's translation as TT-1, Nâci's translation as TT-2, Nâdir's translation as TT-3, Bozkurt & Bozkurt's translation as TT-4, and Halman's translation as TT-5 (EM-5) in the study. The theoretical framework of the article is Berman's analysis of deforming tendencies in the context of translation criticism. Berman's "tendencies" are rationalization, clarification, expansion, ennoblement/popularization, qualitative impoverishment, quantitative impoverishment, the destruction of rhythms, the destruction of underlying networks of signification, the destruction of linguistic patterns, the destruction of vernacular networks or their exoticization, the destruction of expressions and idioms, the effacement of the superimposition of languages. According to Berman (2021), deforming tendencies lead to the same result, the production of a text that is more "clear", more "elegant", more "fluent", and more "pure" than the original. The findings of the review are as follows: The sonnet numbers in Hugo's translation do not match Shakespeare's sonnet numbers. Shakespeare's Sonnet 91 is referred to as Sonnet 94 in Hugo's translation. Sonnet 91 was translated as prose into TT-1, TT-2, and TT-3, while it was translated as poetry into TT-4 and TT-5. While TT-4 is a meterless and rhymeless poetry translation, TT-5 is a translation made with rhyme and syllabic meter. In TT-5, the rhyme scheme is adhered to ST, but the meter is not. Since TT-2 and TT-3 used TT-1 as the source text, it is highly

probable that they were translated as prose. It was determined that TT-1, TT-4, and TT-5 were translated from English, while TT-2 and TT-3 were translated from French, an intermediate language. In the theoretical framework section of the article, information about Berman's deforming tendencies was provided. In the review section, ST and TTs were presented in a table and examples of deforming tendencies in TTs were determined. While semantic tendencies were presented in all translated texts, it was determined that formal tendencies were more common in the first three target texts because they were translated in prose form. The least tendency was seen in TT-1, while the most tendency was seen in TT-2 and EM-3. While no examples were found regarding some tendencies such as the destruction of vernacular networks or their exoticization, the destruction of expressions and idioms, the most common tendencies were rationalization and extension tendencies. Berman (1984, cited in Özcan 2022), who provides the translator with a field of freedom but also wants to draw the boundaries of this field, shows that informing the readers of any changes that are not in ST but are in TT is a "respectful translator attitude" towards his readers and his profession. In this context, since TT-2 and TT-3 were published in newspapers piece by piece, the translators did not have any prefaces and epilogues. TT-4 and TT-5 translators, on the other hand, provided information about their translation strategies in their prefaces, thus displaying the translator attitude that Berman wanted to see. When the five TTs examined within the scope of the study are considered, it can be said that the translator fell into the trap of deforming tendencies, consciously or unconsciously, in each translation. Based on this study, it would not be wrong to say that when deforming tendencies are applied to literary translation, it is inevitable to detect at least a few of these twelve tendencies.

Kaynakça

- Bengi Öner, I. (2001). Eskiler.. yeniler.. şiirler.. çeviriler.. eleştiriler.. kuramlar.. *Dükkan 1. Ludingirra*, 1, 93-101.
- Berman, A. (2021). Translation and the trials of the foreign. 4th ed. L. Venuti (tr. & ed.), *The translation studies reader* içinde (s. 247-260). Routledge.
- Bozkurt, B. (1990). *Güneş çarkında gölgeler – Shakespeare'den alıntılar*. Meteksan Matbaacılık.
- Demirkol, N. (2006). *Can Yücel'in Shakespeare çevirilerinde sadakat* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bilkent Üniversitesi.
- Enginün, İ (1971). Mehmed Nâdir'in Shakespeare'den yaptığı tercümeleler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (C. XIX'dan ayrı-basım) F. 6, 81-118.
- Enginün, İ. (1979). *Tanzimat devrinde Shakespeare tercümeleri ve tesiri*. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Fazlıoğlu, İ. (2003). Mehmed Nâdir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, 499-500.
- İbrahim Alaeddin. (1927). *Şekspir*. Sebat Matbaası.

- İplikçi Özden, A. (2022). William Shakespeare'in 66. Sonesinin üç farklı Türkçe çevirisinin etimolojik kullanımları üzerine. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 7 (2), 74-86. <https://doi.org/10.46628/itbhssj.1202220>
- Kuleli, M. (2019). Structural and thematic analysis of Shakespeare's sonnets 153 and 154 with their Turkish translations. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 353-376. <https://doi.org/10.29000/rumelide.580643>
- Lefevere, A. (1975). *Translating poetry: seven strategies and a blueprint*. Van Gorcum.
- Osmanlıca Sözlük. 4 Eylül 2024 tarihinde <https://lugat.osmanlica.online/> adresinden edinilmiştir.
- Özcan, L. (2022). Kaynak odaklılığı yeniden okumak Antoine Berman ve çeviri anlayışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 659-674. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1133925>.
- Öztürk Kasar, S. (2021). Çevirmek, anlamı eğip bükme sanatı mıdır? *Söylem, anlam ve çeviri üzerine disiplinlerarası tartışmalar*. D. Tuna & M. Kuleli (Ed.). s. 19-229. Anı Yayıncılık.
- Öztürk Kasar, S. & Tuna, D. (2018). Üç dilde Shakespeare: göstergebilimin ışığında 130. sone ile çevirilerini okumak ve çözümlmek. *IJLET*, 6 (1), 514-539.
- Shakespeare, W. (1857). *Les sonnets de William Shakespeare*. (F. V. Hugo, Trans.). Michel Lévy Frères, Libraires-éditeurs.
- Shakespeare, W. (1885). Sone (91). (M. Harâbâtî, Çev.). *Tercüman-ı Hakikat*. Nu. 2111, 9 Temmuz 1885.
- Shakespeare, W. (1888). Sone (91). (M. Nâdir, Çev.). *Tarîk*. Nu.1407, 11 Şubat 1303/23 Şubat 1888.
- Shakespeare, W. (1985). *Soneler*. (S. Bozkurt & B. Bozkurt, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Shakespeare, W. (1997). *Tüm soneler*. (T. S. Halman, Çev.). Cem Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. 4 Eylül 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Toury, G. (2008). Çeviri normlarının doğası ve çevirideki rolü. *Çeviri seçkisi II – Çeviri(bilim) nedir?* (A. Eker, Çev.). s. 149-164). Sel Yayıncılık.
- Tureng İngilizce Sözlük. 5 Eylül 2024 tarihinde <https://tureng.com/tr/adresinden> edinilmiştir.
- Üstün Kaya, S. (2020). 66. Sone veya Sonnet 66: karşılaştırmalı bir çeviri analizi. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 8 (1), 185-194. <https://doi.org/10.37583/diyalog.802269>
- Yüncü Kurt, P. & Özcan, L. (2024). Antoine Berman'ın çeviri eleştirisi yöntemi ve biçim bozucu eğilimler analitiği uygulaması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö14), 1471-1498. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1456183>

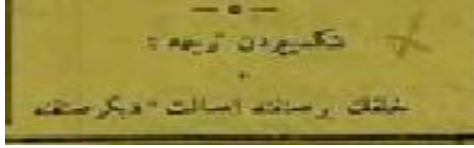
Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma Beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Ekler

Ek-1: EM-2 Shakespeare, Sone - 91 (çev. Mes'ûd-ı Harâbâtî), *Tercüman-ı Hakikat*, Nu. 2111, 9 Temmuz 1885, ss. 3d-e.

Ek-2: EM-3 Shakespeare, Sone 91 - (çev. Mehmed Nâdir), *Tarîk* Nu.1407, 11 Şubat 1303/23 Şubat 1888, s. 3c.

